

Vanaf nu ‘eerste generatie autochtonen’?

ARJEN LEERKES

Er is in Nederland al geruime tijd een discussie over het gebruik van de termen ‘autochtoon’ en ‘allochtoon’. De begrippen worden veelvuldig bekritiseerd, maar er is ook de nodige waardering voor. Aan alternatieve manieren om de herkomst van mensen te meten kleven trouwens ook de nodige bezwaren. Er lijkt eigenlijk geen goed alternatief voorhanden. In dit opiniestuk presenteert Arjen Leerkes een idee om de huidige Nederlandse praktijk van etnische categorisering te hervormen.

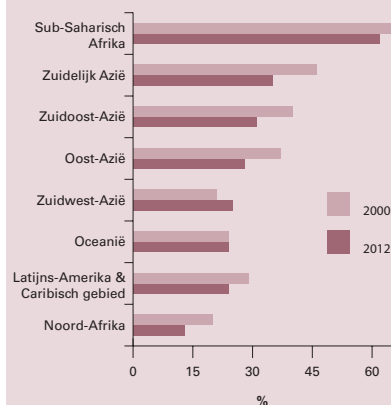

Foto: Jolande Siebenga

demodata

BEVOLKING IN SLOPPENWIJKEN

Van de stedelijke bevolking in ontwikkelingslanden woont anno 2012 zo'n 33 procent in sloppenwijken. In 2000 was dat nog 39 procent. Door de toegenomen verstedelijking is het aantal bewoners van sloppenwijken in absolute zin echter wel toegenomen: van 760 miljoen in 2000 tot naar schatting 863 miljoen bewoners in 2012.

Bron: VN - Millennium Development Goals Report 2012.

Er woedt in Nederland al geruime tijd een discussie over de vraag of overheid en wetenschap gebruik moeten blijven maken van het begrippenpaar ‘autochtoon’/‘allochtoon’. Zo publiceerde het NIDI eerder dit jaar een rapport van de hand van Marcel Ham en Jelle van der Meer, waarin op basis van interviews met (lokale) beleidsmakers, beleidsonderzoekers en wetenschappers wordt ingegaan op de voor- en nadelen die er, volgens de geïnterviewden, aan de genoemde begrippen kleven. Wat de lezer daarbij opvalt, is dat de termen weliswaar veelvuldig worden bekritiseerd, maar dat er ook de nodige waardering voor is. Verder wordt duidelijk dat er aan concurrerende manieren om herkomst te meten (bijvoorbeeld door zelfcategorisering) eveneens de nodige bezwaren kleven. Ondanks de ambivalentie over de huidige Nederlandse praktijk van etnische categorisering is er daarom eigenlijk geen goed alternatief voorhanden. Door de huidige Nederlandse praktijk van etnische categorisering iets te hervormen zou een groot deel van de geopperde bezwaren kunnen worden weggenomen, zonder dat het kind met het badwater wordt weggegooid.

Allochtoon

Voor wie het nog niet wist: de overheid heeft de term ‘allochtoon’ officieel ingevoerd – en Nederlandse wetenschappers zijn die geestdriftig gaan

gebruiken – naar aanleiding van een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) uit 1989. Het begrip circuleerde al langer onder wetenschappers, die er de voordelen van zagen ten opzichte van alternatieven zoals ‘vreemdeling’ (een juridisch begrip dat naar nationaliteit verwijst) en ‘immigrant’ (een demografisch begrip dat slaat op personen die naar Nederland zijn gemigreerd). De WRR vond het een neutrale, objectieve term die achterstanden zichtbaar zou kunnen maken en de overheid zou helpen om de integratie te bevorderen van mensen (uit families) met een migratieachtergrond – ook als die inmiddels de Nederlandse nationaliteit hadden verworven.

De hedendaagse definitie van ‘allochtoon’ volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) luidt: een persoon die in Nederland woonachtig is en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Wie aan deze definitie voldoet en zelf in het buitenland is geboren, behoort tot de eerste generatie. Wie eraan voldoet en in Nederland is geboren, behoort tot de tweede generatie. Autochtonen zijn derhalve personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren, *ongeacht hun eigen geboorteland*.

Het is belangrijk om erop te wijzen dat het begrip ‘eerste generatie allochtoon’ niet volledig synoniem is aan het demografische begrip ‘migrant’. Geïmmigreerden die in het buitenland zijn geboren uit twee in Nederland geboren ouders, worden immers niet aangemerkt als allochtonen. Dit lijkt ook wel terecht. Dergelijke migranten zullen via hun ouders meestal veel sterker aan Nederland zijn gebonden dan overige migranten. Onder bijvoorbeeld de kinderen van expats zullen zich trouwens doorgaans geen achterstanden voordoen waar de Nederlandse overheid beleid op zou willen maken.

Bijna een kwart eeuw na het verschijnen van het WRR-rapport kunnen we vaststellen dat de toenmalige ambities deels zijn verwerkelijkt. Veel onderzoekers menen althans dat de term zeer nuttig is gebleken bij het beschrijven van de maatschappelijke positie van de herkomstgroepen die Nederland telt. Bovendien is op basis van dergelijk onderzoek inderdaad ook (lokaal) beleid ontwikkeld, zo blijkt ook uit het genoemde NIDI-rapport. Er zijn nog steeds goede argumenten om vanuit

de overheid betrouwbare cijfers ter beschikking te stellen over herkomst. Er ontstaan weliswaar steeds grotere interne verschillen onder mensen uit families met een bepaald herkomstland, maar juist het meten van die gedeelde herkomst maakt het mogelijk om interne verschillen zichtbaar te maken. Dit kan de vorming van vooroordelen en maatschappelijke mythen tegengaan. Ook doen zich bij recentere migratiestromen nieuwe maatschappelijke achterstanden voor waarop anders maar beperkt zicht is (denk aan asiëlanden zoals Somalië, of migranten uit Midden- en Oost-Europa). Tot slot dragen de gegevens over herkomst bij aan het vergroten van sociaalwetenschappelijke kennis. Zo weten Nederlandse onderzoekers dat eventuele verschillen tussen herkomstgroepen in termen van bijvoorbeeld arbeidsmarktpositie of criminaliteit vaak maar gedeeltelijk verdwijnen wanneer wordt gecontroleerd voor algemene achterstandsvariabelen, zoals opleiding en inkomen. Dit maakt herkomst nog niet tot een zelfstandige ‘verklaring’, maar het stimuleert wel de wetenschappelijke zoektocht naar oorzaken die er wel toe doen (zoals discriminatie en culturele verschillen).

Stigmatisering

Het belangrijkste bezwaar tegen de term ‘allochtoon’ is dat die, zeker in de huidige definitie, onvoldoende neutraal is. Daarmee heeft de term mogelijk ongewenste nadelige gevolgen voor met name de sociaal-culturele integratie van mensen uit families met een migratieachtergrond. Ik denk echter dat dit probleem voor een belangrijk deel wordt veroorzaakt door de gangbare praktijk om met de term niet alleen migranten aan te duiden (van wie de ouders geen Nederlandse herkomst hebben), maar ook hun kinderen. Het wringt dat een deel van de mensen die in Nederland zijn geboren en getogen ‘autochtonen’ zijn, terwijl anderen, die aan dezelfde voorwaarden voldoen, ‘allochtonen’ moeten blijven heten. Juist door deze ruime en statische definitie van het begrip allochtoon ontstaat een risico op wat taalfilosofen *performatief taalgebruik* noemen: een begrip dat niet alleen iets in de wereld benoemt, maar ook iets in de wereld teweegbrengt. In dit geval worden de nakomelingen van migranten met een niet-Nederlandse herkomst niet alleen benoemd, ze worden als het ware ook op afstand geplaatst en dus gestigmatiseerd.

Hoewel dit performatieve aspect misschien ook speelt bij de huidige ‘eerste generatie allochtonen’ vind ik de term ‘allochtoon’ voor deze groep verdedigbaar, gezien de etymologie ervan. ‘Allochtoon’ betekent letterlijk ‘van een ander land’ of ‘van andere aarde’ – van het Griekse *allos* (ander) en *chthoon* (=land, aarde) – en kan daarom best slaan op mensen die niet in Nederland zijn geboren en ook geen ouders hebben die in Nederland zijn geboren.

Eerste generatie autochtonen

Dan nu mijn simpele voorstel: noem ‘tweede generatie allochtonen’ voortaan ‘eerste generatie autochtonen’. Door verschillende generaties autochtonen te onderscheiden, in plaats van verschillende generaties allochtonen, wordt het stigmatiserende effect van de term ‘allochtoon’ weggenomen

of in elk geval sterk verminderd. Tegelijkertijd hoeven de bestaande registratiepraktijken niet wezenlijk te veranderen, wat niet onbelangrijk is gezien de wetenschappelijke en beleidsmatige voordelen ervan. De nieuwe definitie van allochtoon wordt dan: een in Nederland woonachtige persoon die buiten Nederland is geboren en ten minste één ouder heeft die in het buitenland is geboren (er zou overigens overwogen kunnen worden om als voorwaarde te stellen dat *beide* ouders in het buitenland geboren moeten zijn). Autochtoon wordt dan: een persoon die in Nederland is geboren en/of die twee ouders heeft die in Nederland zijn geboren (of eventueel: die ten minste één ouder heeft die in Nederland is geboren).

Voor sommige doeleinden zal het ongetwijfeld handig blijven om typen autochtonen (in de nieuwe definitie) te onderscheiden naar hun herkomst. Daarom zouden de autochtonen, net zoals nu gebeurt bij de allochtonen, kunnen worden uitgesplitst naar herkomst. De ‘tweede generatie Turkse allochtonen’ gaan dan bijvoorbeeld heten ‘eerste generatie autochtonen van Turkse herkomst’. Een bijkomend voordeel hiervan is dat dit categorieën oplevert die vrij goed aansluiten bij etnische zelfcategorisering. We weten dat veel mensen uit families met een migratieachtergrond zich deels met Nederland en deels met het land van herkomst identificeren. Overigens blijft het ook met deze aangepaste definitie mogelijk om alle mensen van Turkse origine aan te duiden. In plaats van eerste en tweede generatie Turken wordt dan gesproken van ‘personen van Turkse herkomst’. Daaraan kan eventueel tussen haakjes worden toegevoegd: ‘allochtonen en eerste generatie autochtonen’. Als we *alle* allochtonen in de nieuwe definitie willen aanduiden, zonder de herkomst te specificeren, spreken we van ‘personen van niet-Nederlandse herkomst’. De huidige ‘autochtonen’ noemen we voortaan ‘meerdere generatie autochtonen’ (hun herkomst wordt niet verder gespecificeerd).

Insluiting?

Mijn voorstel lijkt misschien op het idee dat wel eens is geopperd om allochtonen voortaan ‘nieuwe Nederlanders’ te noemen. Dat laatste heeft het echter terecht niet gehaald, vanwege de verwarring die dan ontstaat tussen herkomst en nationaliteit (ook hadden we die term ooit al gereserveerd voor mensen uit de provincie Limburg, die immers, in de huidige vorm, pas sinds 1839 bij Nederland hoort). Aan mijn voorstel kleeft dit bezwaar niet.

Sommigen zullen misschien vinden dat het hier voorgestelde naamgevingssysteem evenmin volledig neutraal is. Zij zullen wellicht vinden dat ‘tweede generatie allochtonen’ nu wel erg makkelijk tot de autochtonen worden gerekend – waardoor zij als het ware symbolisch worden ingesloten – terwijl zij dat misschien helemaal niet zouden hebben verdiend?! Een reactie daarop zou kunnen zijn dat een overheid waarschijnlijk beter kan worden beticht van maatschappelijke insluiting, dan dat ze categorieën hanteert waarmee een aanzienlijk deel van de eigen burgers zich voelt uitgesloten.

VERGRIJZING IN WEST-EUROPA

In vergelijking met de meeste andere West-Europese landen is de Nederlandse bevolking niet sterk vergrijsd. Ierland is het minst vergrijsde land dankzij hoge geboortecijfers. Ook in Luxemburg is het percentage ouderen laag. Dit komt doordat Luxemburg veel immigranten uit andere Europese landen telt. Daarna volgt Nederland op de derde plaats, vooral door de hoge geboortecijfers die Nederland tot in de jaren zeventig kende. Duitsland en Italië zijn het meest vergrijsd, doordat de geboortecijfers daar al jarenlang laag zijn.

Bron: Eurostat.

Dr. A.S. Leerkes, Erasmus Universiteit Rotterdam en Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC), e-mail: leerkes@fsw.eur.nl

LITERATUUR:

- Ham, M. en J. van der Meer (2012), *De etnische bril; categorisering in het integratiebeleid*. NIDI-boek nr. 84. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (1989), *Allochtonenbeleid*. Rapporten aan de Regering nr. 36. Den Haag: Sdu Uitgeverij.